

Asttahat

RAVDNA TURI HENRIKSEN

Sámi allaskuvla
Sámi University College

• Mátttoarka 1- 2014
Čálli: Ravdna Turi Henriksen
Ovdasiidogovva: Ravdna Turi Henriksen

• © Árbediehtoprošeakta, Sámi allaskuvla
• Diehtosiida, Hånnoluohkka 45,
N-9520 Guovdageaidnu/Kautokeino,
Tlf: +47 78 44 84 41, arbediehtu@samiskhs.no

Jus dus lea beroštupmi dokumenteret
árbevirolaš máhtu, sáhtát váldit oktavuoda
Árbediehtoprošeavttain.

"Árbevirolaš máhttu lea máhttočoakkáldat masa gullet vásáhusat, dábit ja osku, barggut ja bargovuogit guhkes áiggi čađa ovdánahtton ja fievrreduvvon kultuvrralaččat buolvvas bulvii."
(Eira 2013; Berkes, 2008:3)

Asttahať- sánis leat guokte mearkkašumi.

Go lávvosadjái olle, das sáhttá gávdnot vullonjuvvon muorra, ja masa soaitá vel muorranamma ja dáhton čállojuvvon. Dán muora gohčodit asttahakan, ja dan lea doaivumis muhtin guođđán gii dás lea ovdal lávostallan. Dás mitaluvvo mas ja movt asttahať ráhkaduvvo, ja dasa lassin golbma oasi asttahaga anus, nu movt Unit Ánte Ántte, Ávžžis Guovdageainnus lea čilgen.

Asttahaga ja dan anu sáhttá gohčodit árbevirolaš máhttun dan mielde movt dutkit čilgejit árbevirolaš máhtu. Sii dadjet ahte sámi árbevirolaš máhttu lea báikkálaš máhttu mii vásáhusaid bokte fievrreduvvo buolvvas bulvii.

Fikret Berkes čilge árbevirolaš máhtu ná:
“Árbevirolaš máhttu lea máhttočokkáldat masa gullet vásáhusat, dábit ja osku, barggut ja bargovuogit guhkes áiggi čađa ovdánahtton ja fievrreduvvon kultuvrralaččat buolvvas bulvii.”

(Eira 2013; Berkes 2008:3)

Asttahaga anu dokumenteren

Dutki Solveig Joks (2013) dajai ahte árbevirolaš máhttui lea buoremus lahkoniť bargguid bokte. Dát dokumenteren lea čuvvon dutki neavvaga ja danne diehtoaddi lea lávus čájehan ja mitalan movt asttahať geavahuvvo. Govat ja teaksta leat jearahallama boadus.

Dás čilgejuvvon asttahaga atnu dan mielde maid jearahallon diehtoaddi mitalii. Nu movt lea dad-djon, de lea árbevirolaš máhttu báikkálaš máhttu. Nu leatge maid dát diedut asttahaga birra báikkálaččat. Dokumentašuvdna ii leat ollislaš, muhto asttahaga doabačilgen lea almmatge lassidiehtun dasa maid sátnegirjijt čilgejit.

Asttahat

Doabačilgen - asttahat

Sátnegirjjiin muitalit ahte asttahat lea gáfemuorra maid olmmoš ávnnasta go dárbbáša gáfegievnni henget sajušdola nala. Sátnegirjjiin čállo dát sátni guovtte ládje: *asttahat* dahje *asttáhat* (Nielsen 1979:75, Qvigstad 2004:18, Svonni 2013:3).

Asttahaga anu dokumenteremis jearahallon diehtoaddi earuha asttahaga ja gáfemuora. Su vásáhusa mielde asttahat adno lávus dahje goađis. Diehtoaddi dadjá ahte asttahat sáhtta maid gáfemuorran adnot, go dasa vel cehkkesta saji nu ahte gievadnevuossi bissu stáđisin, muhto asttahat lea oanehit go gáfemuorra ja adno eanas lávus. Lávus asttahagain lokte gievnni eret rikkis dahje skerttegis.

Mas ja movt ráhkadit asttahaga?

Olmmoš ii dárbbáš sierra mohki mannat vuovddis danin ahte háhkat asttahatávdnasa. Ferkojuvvon boaldenmuorain gávdná ávdnasa mas vuollá asttahaga.

Go áigu ráhkadit asttahaga, de váldá oalle seakka rissi ja vuollá dan, jalge nu ahte eai leat oavssit iige bárku. Muora galgá vuollat duolbbasin dakko gokko nama čállá. Álggos vuollá bárkku eret olggobealde lávu, nu ahte ii smulke lávus. Ferte leat bastilis niibi.

Asttahat dahkkojuvvo soahkemuoras.

Asttahatmuora vuollat.

Asttahagain dassá dola lávus. Asttahat lea dollasihkarvuohta.

Vuolastit saji gokko muorranama čállit sáhttá.

Vuollat asttahaga njulges muoras ja vuollat buot ovssiid eret.

Masa adno asttahat?

Asttahat dollasihkarvuohtan

Asttahat ráhkaduvvo vuosttažettiin dollasihkarvuođa dihte. Asttahat lea dárbbaslaš ávnnas mainna dassá dola, čorge hilaid ja buolli muoraid nu ahte eai fierá loidui.

Asttahat dokumentašuvdnan

Olbmot čálašit asttahahkii muorranamaid ja dáhtoniid, ja dan láhkái dieđuid fievrredit earáide geat seammá dollasadjái bisánit manjil, vaikko manjit jagi.

Asttahat báhcá lávvosadjái go sirdá das eret. Olbmot geat bohtet dan dollasadjái manjil, oidnet asttahaga namain geat das leat orron, ja dan láhkái fievrrida asttahat dieđuid, lea dego sámi protokolla. Asttahat lea orruma dokumentašuvdna. Muhtomin bártnit čállet asttahahkii nieiddaid namaid iežaset nama manjái, ja de das lea olu diehtu earáide maid sii vuhtii váldet.

Asttahat oahpahusreaidun

Olbmot sáhttet ráhkadit mánjga asttahaga ja dat lea buorre ávnnas mánáide nu ahte besset hárbhallat bastilis niibbi hálddašit. Muorranama čállit lea oassin mánáid bajásgeassimis, dannego dan ferte olmmoš máhttit. Lea leamaš dahpi čálistit muorranama biergasiidda, earret eará leanggaide, reagaide, guvssiide ja gáriide ja eará atnudávviidda. Easka go mánát leat oahppan muorranama čállit čábbát, de besset atnudávviidda čállit namaid. Dan láhkái asttahat doaibmá oahpponeavvun.

Artihkkala čálli ja govvejeaddji:

Rávdná Turi Henriksen

Diehtoaddi:

Unit Ántte Ánte, Anders A. Turi, 68 jagi. Boazodoalli. Ávžžis, Guovdageainnus.

Eará gáldot:

Eira, Inger Marie G. (2013) *Sámi árbevirolaš máhttu*.

Logaldallan 02.10.13, Árbediehto-oahpus, Sámi allaskuvllas, Guovdageaidnu.

Joks, Solveig (2013) *Filbma metoden*. Logaldallan 22.11.13 Álttás, Árbediehtoprošeavtta metoda-kurssas árbevirolaš máhtu dokumenteremis.

Nielsen, Konrad (1979 [1932-1062]) *Lappisk (samisk) ordbok*. Andre opplag. Bind I, A-F. Universitetsforlaget

Qvigstad, Just (2004) *Lappiske ordbok fra lbestad, Lenvik og Ofoten*. Bearbeidet versjon. Skániid girjie, Evenskjer.

Svonni, Mikael (2013) *Sátnegirji: davvisámegiela – ruotagiela, ruotagiela – davvisámegiela*. ČálliidLágádus, Karasjok.

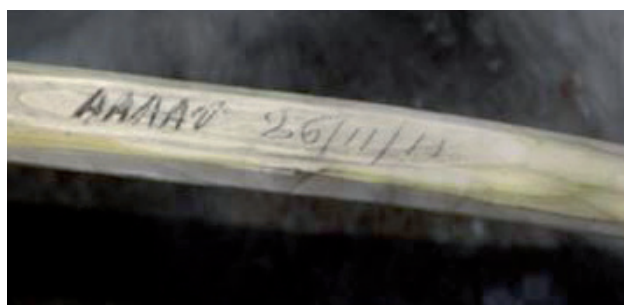
Jus dus lea beroštupmi dokumenteret árbevirolaš máhtu, sáhtát váldit oktavuodá Árbediehtoprošeavttain: arbediehtu@samiskhs.no, tlf: +47 78 44 84 41

Hárjehallat niibbi doallat riekta go čállá muorranama.

Adno bastilis niibi muorranama čállit. Gunaiguin ivdnet muorranama, nu ahte oidno bures.

Asttahat dokumentere olbmuid orruma.

Mii lea Árbadiehtoprošeakta?

Prošeavttas leat dát oasit:

- Árbadiehtoprošeakta
- Prošeakta – Árbadiehtoguovddáš
- Sámi Árbadiehto-oahpu fágalaš ovddasvástideaddji Sámi allaskuvllas

Rámmat:

- Sámi allaskuvllas lea ovddasvástádus prošeavtta čadaheamis
- Árbadiehtoprošeavtta áigodat lea 4 jagi, álggahuvvui 2012 ja loahpahuvo 2015.
- Váldoruhtadeaddji leat Gielda- ja ođasmahttindepartemeantta, Sámediggi ja Sámi allaskuvla.

Árbadiehto-prošeavtta ulbmil:

Árbadiehtoprošeavtta ulbmil lea čohkket, dokumenteret ja systematiseret sámi árbevirolaš máhtu Norggas, earenoamážit dasa mii guoská luondduipmárdussii ja luonddugeavaheapmái. Lea guhkesáiggi ulbmil ahte árbevirolaš máhttu galgá leat dokumenterejuvvon, nu ahte dát sáhtta addit vuodu almmolaš mearrádusproseassain (FAD 2013).

Prošeakta áigu earret eará:

- Váikkuhit dasa ahte árbevirolaš máhttu čohkkejuvvo, dokumenterejuvvo ja systematiserejuvvo ja dokumenterejuvvo movt sámi árbevirolaš máhttu sáhtta adnot vuodđun hálldašit resurssaid sámi báikegottiin ja servodagain.
- Ovttasbargat sihke báikkálaš aktevrraiguin Norggas ja gustovaš fágabirrasiiguin. Prošeavtta doaimmat galget vuhtiiváldit sámi diehtoaddiid ja sámi báikegottiid.
- Kártet ja systematiseret materiálaid mat leat juo čohkkejuvvon árbevirolaš máhtu fáttáin mat leat iešguđet ášahusaid duohken Norggas.
- Diedut ja diehtujuohkin árbevirolaš máhtu birra. Nannet sámi olbmuid viidásit fievrredanavejolašvuodaid buolvvas buolvii, vuorrasit olbmui nuoraide.
 - Ráhkadit interaktiivva diehtovuogádaga masa árbevirolaš máhtu fáttáid vurke ja mainna sáhtta daid fas gaskkustit. Báikegottit leat leamaš mielde árvvoštallama máhtu sensiitiiva- ja olatmuttodási.
 - Publikašuvnnaid almmuhit ja eará vugiiguin gaskkustit sámi árbevirolaš máhtu.
 - Váikkuhit dasa ahte fierpmádagat, maid sámi ášahusat leat mielde, sáhttet bures doaimmat ja leat buvttadeaddjit.